

Rodica Zane

Colete, obiecte, migrație – reflecții în marginea povestirilor personale culese în Bughea de Sus, Argeș (2004-2005)

Intervenția mea pornește de la o cercetare de teren făcută în două etape, în 2004 și 2005, împreună cu un grup de studenți de la Facultatea de Litere în județul Argeș, și are în vedere tranziția prin care trece o disciplină academică – am numit *folclorul* – care traversează un dublu proces de reconsiderare: interior și administrativ. Nu mai este nici un secret că folcloristica românească este supusă în ultima vreme, deocamdată nesistemizat, unei acțiuni de evaluare și de dezbateri, în contextul trecerii ei printr-o istorie locală totalitară, dar și europeană postnațională. Din păcate, această acțiune este de-abia în fază incipientă în interiorul domeniului (nu am cunoștință de alte inițiative în afara proiectului *Ethnological Practice in Romania during Communism and its Implications for the Present State of the Discipline* la care participă Otilia Hedeșan, care a susținut câteva comunicări pe baza cercetării desfășurate în cadrul proiectului). În schimb, în afara lui consemnăm, pe de o parte, o suspendare – după câteva ezitări – a denominării *folclor* din câmpul specializărilor academice cu studii de licență (despre “aventura” disciplinei în “Structura specializărilor din domeniile studiilor universitare de licență” stabilite prin hotărâri guvernamentale m-am referit în comunicarea “Pluralul etnologiei și tranziția academică”, susținută la Oradea în cadrul sesiunii organizate de Asociația de Științe Etnologie din România – ASER, 10-12 noiembrie, 2005) și, pe de altă parte, reacțiile de delimitare față de excesele, deformările, manipulările contabilizate în trenea folcloristicii de cei din afara teritoriului (aceste delimitări vin din două direcții: dintr-un câmp cultural mai larg, de orientare filologică, și din câmpul sociologiei).

Obiectul cercetării noastre – povestiri personale despre migrația la muncă în satele argeșene – a presupus o așezare a terenului în marginea canonului folcloristicii, precum și o evidentă interferență cu științele sociale. Legitimitatea acestui tip de texte în economia abordărilor care se pot practica în prelungirea folcloristicii este un subiect interesant și de actualitate. Pe de altă parte, numeroasele referiri ale specialiștilor etnologi din România la povestirea personală (articole, lucrări de doctorat) în ultima vreme (ceea ce nu înseamnă pentru prima dată), ca și trecerea ei și în alte teritorii (cel mai recent exemplul datează din 2004 și este cel al unei cărți cu titlu sugestiv: *Cartea cu euri*, semnate de cinci tineri: Cătălin Torsan, Cosmin Manolache, Sorin Stoica, Roxana Moroșanu, Ciprian Voicilă, cu deschidere etnologică, dar și literară, un grup “crescut” de și în preajma Irinei Nicolau; volumul a fost recenzat ca “paraliteratură” în revista *Cuvântul*, octombrie, 2005), face din acest gen considerat “necanonizat” unul în ofensivă. Statutul

lui este omologat, în cea mai recentă lucrare cu caracter sistematic asupra folclorului, cea a lui Constantin Eretescu (2004: 250-251), în teritoriul povestirii. Iau acest reper pentru că lucrarea citată se constituie ca o sistematică românească a folclorului adusă la zi, în cadrul căreia este inclus și folclorul orașului. În același timp, doar o simplă trecere în revistă a titlurilor de comunicări, articole, studii, într-un cuvânt, contribuții ale celor intrați recent în domeniu evidențiază tendința de a depăși cadrele sistemice și sistematice cărora li s-a conformat cercetarea până acum și de a le deborda.

Titlul pe care l-am ales pentru reflecțiile mele legate de această cercetare poate mira sau poate părea ostentativ. El este însă, într-o primă etapă, pur denotativ. Cei doi termeni, *colete* și *obiecte*, desemnează împreună un univers neînsuflețit, care are însă capacitatea de a circula. Acest univers este legat de mișcarea de migrație cercetată în Bughea de Sus prin povestirile personale. Importanța lui decurge din observația directă practică într-un interval de timp mai lung asupra unei familii reprezentative pentru acest fenomen. Analiza asupra obiectelor poate fi pusă în relație cu fotografiile acestei familii, dintre care una datează din ultimii ani ai secolului al XIX-lea (este vorba de fotografia care îl reprezintă pe întemeietorul familiei, Nae Dobrescu, flăcău, într-un grup de cinci tineri cu același statut de vârstă și de gen). Am considerat că între obiecte și aceste fotografii, în ciuda distanței temporale, se pot stabili apropieri simbolice, despre care am vorbit în finalul intervenției mele.

De ce am ales obiectele? Pentru că ele s-au dovedit a avea valoarea unor unități de sens pentru narațiunile personale, chiar dacă, la prima vedere, par a se situa în marginea sarcinii principale pe care ne-a impus-o cercetarea noastră cu etichetă filologică, respectiv *narațiunile personale*. În al doilea rând, pentru că intrarea lor în orizontul de cercetare se datorează practicării unei metode de anchetă care subîntinde mai multe teritorii – metoda observației directe. Despre plurivalența ei, specialiștii spun că este împărtășită de exploratori, jurnaliști de investigație, cinești documentariști, scriitori realiști, folcloriști (Arborio, Anne-Marie Fournier, Pierre, 2001:5). Jaques Valdour vorbește despre “observație trăită” încă într-o carte din 1925 (*Le Faubourg. Observations vécues*). În al treilea rând, pentru a putea valorifica privilegiul pe care mi-l dă relația mea de lungă durată (5 ani) cu acest teren, care tinde să facă slabă opoziția dintre *in* și *out*, datorită unor perioade lungi petrecute în acest sat în timpul verii cu reveniri de durată mai scurtă în celelalte anotimpuri, fără a fi devenit însă localnică prin cumpărarea unei proprietăți (ceea ce contribuie la menținerea unui statut convenabil de *outsider*). În sfârșit, în al patrulea rând, pentru a face proba unei legături de adâncime care se stabilește între diferitele componente culturale ale unui teren, în cazul de față, între cultura cotidianului, legată de o experiență specifică contemporaneității, migrația la muncă, și cultura populară de origine a grupului.

Inițial, elementele acestui univers au fost consemnate în notele de teren și dispuse în două categorii: obiecte care vin și obiecte care pleacă din sat. Ulterior, revenirea asupra acestor note a determinat redactarea unor pagini legate de inventarierea lor, adică a ceea ce specialiștii numesc “le journal d’après journal” (*idem*: 56), care poate fi o etapă importantă în demersul de a da coerență fragmentelor.

Iată deci două liste și apoi redactarea lor comentată.

Lista obiectelor care vin în Bughea de Sus, în casa familiei Ion Onofre, trimise de fiul său, Ionuț, emigrat din 2003 la muncă în Italia, împreună cu soția și fiica, pe atunci de un an și jumătate.

Lista a fost întocmită a doua zi după sosirea coletului trimis familiei Onofre de fiul Ionuț și conține următoarele obiecte: o pilotă cu puf de gâscă de pat dublu într-o husă din același material; o pilotă cu puf de gâscă de pat de copil într-o husă din același material; un set de lenjerie de pat dublu de culoare grenă; un set de lenjerie de pat de copil de culoare verde; patru prosoape mari, de baie, viu și divers colorate; două tricouri bărbătești de bumbac gros; două pulovere de damă; ciorapi de diferite texturi și culori; lenjerie intimă de bărbat și de damă; un aparat de făcut sandvișuri; o valiză care le conține; un televizor; un sistem audio *home cinema*, marcă japoneză; un aparat cu laser pentru construcții.

Lista este însoțită de comentariile pe care le-am făcut ulterior, la recitirea notelor, deoarece am simțit nevoia să integrez lista într-o redactare care să cuprindă detalii despre modul în care a parvenit coletul, despre calitatea lucrurilor și despre felul în care mi-au fost prezentate:

“Coletul trimis de Ionuț a sosit spre dimineață. Firma de transport a anunțat telefonic apropierea de destinație. Rezultă că este vorba de servicii foarte bine organizate, care au intrat într-o anumită rutină și care rentează. Fusesem prevenită de seara să vin să văd ce conține pachetul. Când am intrat în curte, Sonia și Nelu m-au întâmpinat cu fețe radioase. Aproape ceremonial, am fost condusă mai întâi într-o cameră de la parter unde era depozitată aparatura electronică. Oficiile de prezentare le-a făcut Nelu, care scotea obiectele din ambalajele lor nou-nouțe, însoțite de prospecte. Făcea gesturi largi și se uita mereu să vadă ce efect au obiectele asupra mea. “Mă, Ionuț ăsta, nu că-i al meu, da’ e băiat de toată isprava”. Și acel “mă”, cântat într-un mod tipic muscelan, se repeta, lungit sau vibrat, exprimând mândria lui de părinte. La etaj m-am dus doar eu cu Sonia. Pe un pat erau așezate la rând obiectele scoase din valiza lor. Sonia l-a luat pe fiecare, l-a despachetat și mi l-a prezentat. Mă îndemna să mă uit la etichete și să-i spun din ce materiale sunt făcute. Fiecare obiect era parcă însuflețit prin grija cu care fusese împachetat. Nu mai mică era grija cu care îl așeza Sonia la loc, după ce îl priveam, ca și cum nu ar fi umblat nimeni la el. După ce le-am văzut o dată cu graba de a le parcurge pe toate, le-a despachetat iar și abia atunci ne-am lămurit care pentru ce și pentru cine erau. Obiectele nu erau dispărute; ele refăceau, de fapt, componența familiei, participau la un întreg. În același timp probau ceea ce Sonia spunea din când în când cu mândrie și cu admirație despre nora ei: “Mă, Magda asta e dată naibii”. Nu era greu să observi că fiecare obiect era anume și îndelung ales. “Mă, îți dai tu seama cât o fi umblat ea până le-a găsit să le ia mai ieftin, în ofertă, cum e acolo, lucruri bune, nu ca aici...”

Când am consultat materialele rezultate în urma acestei cercetări, mi-am dat seama că lista de obiecte poate intra într-o sintaxă semnificativă cu altă listă, datând din 1926, respectiv actul de dotă al bunicii lui Ionuț, Geana, mai ales punctul 7, în care sunt consemnate obiecte casnice și de îmbrăcăminte, ceea ce atestă importanța lor în întemeierea

unei familii. Pentru conformitate, transcriu această listă:

Subsemnații soți Bucura Nae Dobrescu și Nae Dobrescu din Comuna Bughea, în vederea căsătoriei fiicei noastre Eugenia cu tânărul Niță Neculae factor la oficiul poștal Câmpulung îi constituim dotă cele ce urmează:

1. o jumătate hectar pământ din trupul numit La Ganea învecinat la răsărit cu drumul, la apus cu ulița Bisericeii, la miază zi cu restul de pământ ce ne mai rămâne, iar la miază noapte cu Ecaterina I. Coman, Popa Nuță și Constantin Aldea, pământ valorat lei 1000.
2. un hectar pământ în obștea Urianu valorat lei 2000.
3. un hectar pământ cu pădure din cele ce avem în Tobolea valorat lei 2000.
4. două dramuri în obștea moșnenilor câmpulungeni valorat lei 800.
5. în numerar lei cincisprezece mii 15000.
6. una vacă cu vițel și șease oi valorate lei 3500.
7. două plocade și două procovițe, un macat, o maramă nouă, o haină, un ilic, opt ii, șease fote și alte lucruri de casă și îmbrăcăminte în valoare de lei 4000.

Obiectele care pleacă din Bughea de Sus, din casa familiei Ion Onofre

Lista acestor obiecte a fost întocmită cu ocazia participării mele la pregătirea unui pachet pentru Ionuț. Spre deosebire de coletele care vin, cele care pleacă sunt, de obicei, de proporții mici și circulația lor este asigurată, de regulă, de cineva care le ia în propriul bagaj. Nu am auzit de dificultăți de transfer nici într-un sens, nici în celălalt. Iată ce a cuprins pachetul respectiv: cârnați și carne de porc prăjite, cu untură; tobă; caș afumat; covrigi (aici se cuvine o paranteză pentru a înțelege rostul acestui preparat. Nu este vorba de banalii covrigi cu sare, ci de niște covrigi dulci, care se fac cu 36 de ouă la un kilogram de făină, un fel de pesmeți, de culoare aurie, care pot fi conservați un timp îndelungat; ei reprezintă o emblemă culinară locală, asupra căreia nu am făcut încă o cercetare mai profundă; în acest moment, îi pun în relație cu tradiția locală a covrigilor, cu posibila lor înrudire cu cei de Brașov, într-un spațiu la granița reală cu Brașovul; în același timp, consemnez valoarea de hrană rituală a acestor covrigi, care la sărbători concurează cozonacul, mai ales datorită posibilității de conservare îndelungată); țuică și vișinată în sticle de plastic de un litru.

Proveniența acestor produse – exclusiv de casă, și obligatoriu din propria gospodărie – este dublu încărcată de sens. Pe de o parte, reprezintă o garanție a valorii culinare a produselor. Deseori, din discuțiile cu oamenii de aici reiese valorizarea pozitivă a micii gospodării și a economiei aferente ei. Porcul, vaca, găinile crescute în ogradă, legumele și fructele din grădină reprezintă garanții ai unui cotidian calitativ despre care vorbesc deseori și pe care îl exaltă într-un discurs compensator privind nu numai diferențele dintre sat și oraș, ci și pe cele dintre *aici*, în România, la ei acasă, și *acolo*, în străinătate. Aproape invariabil, în discuțiile cu cei plecați la muncă am auzit acest comentariu despre lipsa de gust a roșiilor, a cărnii de porc sau de pui ale “lor”, ale străinilor, și despre nostalgia după cele de acasă. Acest discurs a fost preluat și de cei care nu pleacă. Dacă granițele dintre spații sunt ridicate în privința accesului la consum, în strategiile de viață

ele se iau în considerație și se reinstalează de bună voie prin opțiunea pentru produsele “sigure”, marcate, în primul rând, prin gustul lor diferit, “adevărat”. Pe de altă parte, o dată cu această valoare practică a alimentelor care participă la „pachet”, se adaugă valoarea lor de substitut al lumii familiare și familiale. Detaliile despre felul în care sunt consumate “acolo” compun acest semantism: “Ionuț, în fiecare zi când vine de la muncă asta face. Bea un pahărel de țuică sau de vișină, mănâncă o bucată de caș. Nu mult, că-i ajunge ce-i trimit eu acum...” îmi spune Nelu în timp ce răsucesce temeinic dopul uneia dintre sticle. Intonația lui recompilează ritmul unei acțiuni culinare rutinate, a cărei repetiție conotează stabilitate. Aceste amănunte despre gestul banal și cotidian al mesei sunt obținute printr-una dintre cele mai eficiente surse de informație și forme de comunicare între cei de aici și cei plecați: telefonul mobil. (O paranteză: în sat, în conversația cotidiană despre cei plecați, la întrebarea „Ce face X”, cel mai frecvent răspuns este “Bine, și aseară m-a sunat...”.) În același timp, din aceste amănunte semantismul produselor culinare se completează cu o componentă simbolică: ritual, în fiecare zi, “se mănâncă” o bucată din ceea ce înseamnă “acasă”. Se impune însă și un comentariu diferențiator: practicile legate de acest aspect pot fi însă diferite de la o familie la alta. Astfel, la o familie din Lerești, am întâlnit o componentă practică mai pronunțată. Numărul mare al membrilor de familie plecați a determinat constituirea unei adevărate sucursale de asigurare a hranei în România. Această inițiativă a fost favorizată și de sistemul de transport al coletelor a cărui plată prevedea trimiterea dus-întors cu 1 euro pentru fiecare kg. Cum familia avea mereu de trimis obiecte de acolo, celor 100 de kg care veneau cu diferite obiecte le corespundeau 100 de kg care plecau, alimente special destinate, de la carne până la legume, transportate cu ladă frigorifică. Cu asigurarea acestor produse se ocupa una dintre soții, rămasă acasă, care creștea animale și cultiva legume exclusiv în acest scop. Cel mai excentric exemplu din această categorie este cel al soțului Ramonei care a plecat în vara lui 2005 la muncă în Spania cu un sac de 50 de kg de cartofi pentru că se temea că nu va găsi de la început de lucru și pentru că “el e mort fără cartofi”, cum îmi explica socrul lui.

Din corelarea celor două liste și a acțiunilor la care participă, reiese că mișcarea obiectelor concurează la construirea unui soi de stabilitate și contrabalansează efectele dezrădăcinării. Lumea obiectuală capătă atributele unei sinecdoci, reprezentând prin substituție valorile universului de origine, unul profund popular, țărănesc. Coletele care se încrucișează pe drumurile migrației la muncă exprimă unul dintre sensurile majore ale acestei experiențe: distanțarea față de universul de origine produce o actualizare puternică a valorilor lui, îl face activ pe coordonatele unei semantici culturale. A nu se înțelege de aici că această semantică ține exclusiv de universul culturii populare, ci că acesta nu este absent, ci o colorează în mod specific și fără discordanță. Așa cum observă Michel de Certeau în *Invenția cotidianului*, prima parte, “Une culture très ordinaire”, despre “peisajul imaginar” al cercetării sale (1990: 67): “acesta restaurează ceea ce era indicat înainte cu titlul de cultură populară, dar pentru a transforma într-o infinitate mobilă de tactici ceea ce era reprezentat ca o forță matricială a istoriei” (“il restaure ce qui s’indiquait naguère sous le titre de culture populaire, mais pour muer en un infini-
té

mobile de tactiques ce qui se représentait comme une force matricielle de l'histoire”). Studiile sociologice privind migrația consemnează, la rândul lor, despre migrația bazată pe regruparea familială că “păstrează o cultură centrată pe țara de origine, prezervând tradițiile în așteptarea întoarcerii acasă” (Guilmoto, C. – Sandron, F., 2003) care însă se poate transforma într-un “mythe de retour”, asupra căruia ne propunem să intervenim în Sesiunea „Mihai Pop” din 2007.

Rezumat

Lucrarea de față urmărește prezentarea proceselor de comunicare și interrelaționare culturală revelate de cercetarea narațiunilor despre migrația la muncă. Universul obiectelor care aparțin vieții cotidiene este investigat în calitate de „co(n)text” al narațiunilor legate de fenomenul plecării la muncă în străinătate. În același timp, sunt puse în evidență modalitățile de cercetare (observația directă, observația participativă, jurnalul de teren, interviul) care permit integrarea temei într-o antropologie a familiei românești, evidențiindu-se zonele de continuitate și de discontinuitate între culturile de diferite tipuri implicate.

Abstract

The study presents the processes of cultural communication and relation building revealed by investigating oral narratives on work migration in a few Romanian villages. The universe of the objects that belong to the every-day life is researched as context and co-text of the narratives on the phenomenon of people's leaving abroad to find work. At the same time, the methods of research are pointed out (direct and participative observation, field diary, interview) in order to integrate the subject of the study into the anthropology of the Romanian family, paying special attention to the spaces of continuity and discontinuity that appear at the interaction of different types of culture.

Bibliografie

Michel de Certeau, *L'invencion du quotidien* (1980), Paris, Gallimard, 1990.

Cristophe Guilmoto, Frédérique Sandron, *Migration et développement*, Paris, La Documentation, 2003.

Anne-Marie Arborio, Pierre Fournier, *L'Enquête et ses méthodes: l'observation directe* [1999], Nathan, Université, 2001.

Constantin Eretescu, *Folclorul literar al românilor, o privire contemporană*, București, Editura Compania, 2004.